

Kirkegården i nutid og fremtid

*Af kirkegårdsinspektør,
hortonom Arne Falmer-Nielsen,
København.*

Når man skal vurdere danske kirkegårdes nutidige stade, må det findes rimeligt at se, hvad der er sket indenfor de sidste 40–50 år, et kort spand af tid i forhold til mange af landets kirkegårde, der har deres rod helt tilbage i middelalderen. Men set fra kunstnerens eller arkitektens synsvinkel, har der kun været arbejdet bevidst med at finde en form for byernes begravelsesplads i ca. 200 år.

Mest kendt står stadig diskussionen om en helhedsplan for Assistens kirkegård i København i 1804. Jens Bang ønskede at anlægge kirkegården landskabeligt, „som en skøn romantisk have, hvor monumenterne er anbragt direkte i græsset uden hegn og uden gravhøje“. Men de praktiske betragtninger fra den afgørende kommission var velbegrundede. En kiste var nu en gang rektangulær og det måtte være mest hensigtsmæssigt, at gange og grave fulgte denne form. Det blev derfor professor Rawerts mere arkitektoniske projekt, der blev udført. Men idealet for en kirkegård var efter tidens romantiske indstilling stadig det heroiske landskab, hvor de store træer suser over den ensomme grav.

Men dengang som nu var planlæggerens drømme og tanker gyldne og idealistiske, imens virkeligheden ofte blev noget helt andet. Pladsforhold og økonomiske årsager krævede tusind grave pr. td. land. Gravstedsejerne indhegnede hver deres private gravlod, og for at give lys og luft for den blomsterplantede grav, måtte de store træer vige.

Den romantiske trang til at blive det gængse gravsted kvit og lade det opløse sig i det frie landskab, var stadig til stede. I München anlagde man i be-

Fig. 97
Gravstedsafdeling med individuelt
anlagte gravsteder. (Vestre kirkegård,
København). Carrebye foto.

gyndelsen af dette århundrede den bekendte Waldfriedhof i en stor fyrreskov, der ved servitutbelægning søgte at bringe såvel beplantning og monumenter ind i skovmilieuet.

Inspireret af denne skovkirkegård påbegyndte de svenske arkitekter Asp-lund og Lewerentz den nye store Skogskyrkogård i Stockholm. Et anlæg der i mange år fik ry som det smukkeste kirkegårdsanlæg nord for Alperne.

I modsætning til den tyske Waldfriedhof, der var anlagt landskabeligt, arbejdede Lewerentz arkitektonisk med veje og gravstedsanlæg, således at man mere kan tale om stiliseret natur.

Enkelte forsøg på anlæg af skovkirkegårde, hvor målet at få enheden til at harmonere, blev også forsøgt her i landet, men ofte med et kummerligt resultat. Dels har vi ikke de store markante fyrretræsskove, hvor man ved udhugning kan skabe lys og luft, dels ligger det i den danske mentalitet, at hægne og hæge om vore grave og prøve at opnå en individuel udformning.

Pietetsfølelsen overfor den døde vurderes ofte efter gravstedets vedligeholdelse, den gartneriske soignering er blevet en ydre målestok for følelserne.

Man må erkende, at det vel i disse 40–50 år har været de kommercielle og regnskabsmæssige gode resultater, der har været det bærende for bykirkegården fremfor en vurdering af anlæggets kunstneriske værdi.

På grund af industrialiseringens øgede fremskridt søger flere og flere til de store byer, og behovet for nye store kirkegårde opstår stadigt i bysamfundene. Det var først og fremmest for at skaffe plads til grave, at man

Fig. 98
Gravgård med høje ryghekke og ensartede for- og sidehekke.
(Vestre kirkegård, København).
Carrebye foto.

Fig. 99
Afdeling for urnegrave med opretstående monumenter med græsdekke og rygbeplantning. (Vestre kirkegård, København). Carrebye foto.

anlagde disse nye begravelsespladser, hvorfor man ved planlægning tog meget hensyn til udnyttelsesgraden, hvilket ofte måtte gå ud over den æstetiske helhed.

Særligt generende er det i dag, at der sjældent er afsat plads til en forsvarlig skærmende randbeplantning, ligesom hegnet ofte er af en kummerlig art.

Af pladsbesparende hensyn gav man afkald på den smukke gamle tradition med at lægge gravene i øst-vestlig retning og indførte begrebet „dobbelt-roder“, der sparer gangarealet. Som følge heraf blev det nødvendigt at plante høje ryghække for at skjule det ubehag, det var at se, de ofte slet tildannede bagsider af gravmonumenter på nabograven.

Medens kirkebygningen på de små sognekirkegårde var det markante og dominerende, kunne de relativt små ligkapper på annexkirkegårdene slet ikke opfylde denne samlede opgave. For at styrke bygningens position og for at give kirkegården en tredje dimension, plantede man monumentale alléer, der førte op til bygningen. Mange af disse alléer, der efterhånden blev meget store, kom ofte til at virke sønderdelende på kirkegården og ødelagde helheden, hvorfor de flere steder er fjernet. Var kirkegården meget stor, måtte man for at modvirke de lange gravrækkers monotonitet opdele området i „gravgårde“ ved plantning af allétræer eller høje hække. Gravgårdens funktion skulle være at give den besøgende fornemmelse af et fredfyldt rum skærmet fra støj fra hovedvejene, hvor man i dag må lade biler og traktorer færdes. En sådan streng arkitektonisk opdeling af kirkegården må, for ikke at fremtræde stiv og gold, kræve beplantning af store, markante træer, der binder gravgården sammen i en grøn og harmonisk helhed.

I gennem årene, der er gået, har der stadig på kirkegården været kæmpet den stille kamp mellem den individuelle ret og hensynet til helheden. Jo større gravminder, der blev rejst på gravene, jo større planter måtte plantes for at sløre dem. Blev kirkegårdens træbestand for kraftig, følte gravstedsejeren sin ret til at dyrke roser truet.

Storbyernes centralkirkegård, der udvides efter et øget behov, afgav gode pladsforhold til tidens store „rigmandsgrave“, hvor beliggenhed og gartnerisk kunnen blev betragtet som statussymboler for det gode borgerskab.

Tredivernes store arbejdsløshed gjorde også sit til at aktivisere publikum til at lade deres grave passe med blomster og granudsmykning til beskæftigelse for kirkegårdens personale. Langsomt opbyggedes hele den form for gravkultur, som man kender på vore kirkegårde i dag, hvor gravene anlægges som små haver følgende havekunstens skiftende modeluner.

For landsbykirkegårdens vedkommende skete der en væsentlig ændring i tingenes naturlige udvikling, idet bestemmelser i kongelig anordning om kirkegårde af 1928 satte en vældig reguleringsbølge i gang, som gik over det ganske land. Kun ganske få af landets småkirkegårde undgik at lide uoprettelig skade ved disse ofte meget hårdhændede reguleringer, der som regel fuldstændig udslettede kirkegårdens egnspræg. Gange blev rettet ud i lige linier og mange af bykirkegårdens nødvendige, men ofte uheldige forhold blev overført til de små landsbykirkegårde, så lokale traditioner forsvandt.

Den voksende trang til gravstedspleje bevirkede ofte, at store markante træer måtte vige, og ved udvidelse af kirkegårde blev mange af de smukke, gamle stendiger fjernet. Så lidt pietetsfuld har man handlet rundt i det gan-

Fig. 100
Detail af enkelt anlagte urnegrave med bunddække af *Cotula* og beplantning af *Hypericum*. (Vestre kirkegård, København). Carrebye foto.

Fig. 101
*Afdeling med græsklædt bunddække
 på såvel gangareal som 2/3 af
 gravstedet. (Katolsk Vestre kirkegård,
 København). Carrebye foto.*

ske land, at kirkeministeriet har set sig nødsaget til at udsende bestemmelse om fredning af disse ting.

Landsby-milieuets smukke skik, hvor man mødtes på kirkegården lørdag aften for at rive og pusle om gravene, kan ikke mere opretholdes. Livsmønstret er i dag helt anderledes. Afvandringen af befolkningen til de større byer medfører, at pasningen af gravene mod betaling overtages af de stedlige kirkegårdsgartnere.

De store slægtsgrave på storbyernes kirkegårde bliver med pasning og plantning af blomster til årstiderne samt granudsmykning ofte til en økonomisk byrde for de efterlevende, så de ikke magter at bevare gravstedet. Nyere gravstedsafdelinger anlægges derfor i større og større omfang på en forenklet måde, idet gravene udlægges i store græsarealer uden markering af hækplantning og blomsterbede. På graven kan som oplysning for besøgende nedlægges en flad gravligger med afdødes navn. Sådanne nye afdelinger benævnt „Kistefællesgrave“, tillader et rationelt og billigt vedligeholdelsesarbejde, thi også på kirkegårdene er problemet med at skaffe arbejdskraft meget vanskeligt.

Ved ligbrændingens indførelse fortsatte man i de hidtidige gravstedsskikke og nedsatte målene på såvel gravstedet som mindestenene til miniaturegravsteder, der i bedste fald har den fordel, at de er billige for de efterlevende at få passet.

Overgangen til ligbrænding burde nok have affødt en helt ny form for kirkegårde i en mere kollektiv og forenklet udformning. De for tiden hur-

tigt opståede grønne områder af større eller mindre omfang indpresset i den gamle kirkegård under betegnelsen „Askefællesgrave“, kan ikke erkendes som nogen kulturel eller kunstnerisk værdig løsning. Hvorvidt denne form for anonym begravelsesplads fremover vil tilfredsstille folks pietet overfor deres afdøde, kan kun fremtiden vise. Skulle man med erfaringen og realiteter taget i betragtning forsøge en vurdering for fremtidens kirkegårde set på baggrund af nutidens udvikling og menneskenes ændrede livsmønster, må man sikkert erkende, at der ikke fremover bliver behov for store centralkirkegårde.

Trangen til at flytte bort fra den indre bykerne og ud i den grønne omegn må også afspejle sig på dette område. Ligesom mindre kirker opstår som en naturlig del af de nye boligcentre, må folk også have mulighed for at begrave deres døde og besøge deres grave indenfor det nærmeste område.

Disse små grønne kirkegårde bør udformes med kunstnerisk bistand på en værdig og harmonisk måde uden tilløb til have- eller parkmæssig udfoldelse. Graven bør sikkert udlægges i græs eller anden form for bunddække, og jordbegravelse og urnenedsættelse bør foretages kollektivt ved siden af hinanden med ret til markering med en mindeplade over graven. En enkelt vedligeholdelse bør foretages af det offentlige, så de pårørende altid finder graven i sømmelig stand, hvad enten de aflægger graven besøg ofte eller kun sjældent.

Således vil danske kirkegårdskultur fortsat bygge på gammel, nordisk skik og brug. Kommende slægter vil hvile i den grønklædte Moder Jord og kirkegårdsfreden vil også være et behov, som moderne forjagede mennesker vil trænge til.

Fig. 102
Askefællesgrav (Mariebjerg kgd.,
Gentofte).
M. Falmer-Nielsen foto.

Fig. 103
*Kistefællesgrav udlagt under hensyn
til bestående beplantning, individuelle
liggesten og fællesmindesmærke.
(Vestre kirkegård, København).
Carrebye foto.*

Fig. 104
*Kistefællesgrav med græs og
individuel markering af gravene med
liggesten. (Vestre kirkegård,
København). Carrebye foto.*

